

INSTRUMENTALNA GLAZBA I JAZZ U CRKVI

Mo Anđelko MILANOVIĆ

»Papa Pavle VI izmenio je propise koji se odnose na liturgijsku muziku u rimokatoličkoj crkvi na takav način da su stvorene mogućnosti za uvođenje ritmova bit muzike i džez u liturgiju. Ove izmene su sadržane u dokumentu koji je Vatikan okvalifikovao 'kao veoma važan', a koji bi mogao imati za posledicu da se potpuno izmeni stil i atmosfera liturgije, zahvaljujući modernoj muzici. Ovaj dokument, koji, u stvari, predstavlja primenu odluke Vatikanskog koncila od 1963. u liturgiji ne pominje posebno bit-muziku i džez, ali podvlači da nove muzičke stilove treba poštivati, podsticati i koristiti kada prilika to iziskuje. Tek prošle nedelje jedna vatikanska publikacija objavila je napis u kojem se objašnjava da se crkva ne protivi bit-muzici.« (Zvuk. Jugoslovenska muzička revija, 75—76 (1967) 88—89).

INSTRUMENTALNA CRKVENA GLAZBA

U prvim stoljećima kršćanstva Crkva nije pripuštala instrumentalnu glazbu u liturgijske čine. Tertulijan, sv. Jeronim i dr. protivili su se glazbalima jer ona podsjećaju na glazbu i žrtve poganskim božanstvima. — Pravoslavna crkva ni dan-danas ne upotrebljava glazbala u crkvi, sve se pjeva »a cappella«. — Gregorijansko pjevanje, koje nastaje u krilu Katoličke Crkve, razvija se kao jedino liturgijsko pjevanje te u IX i X stoljeću dostiže svoj vrhunac, čistim pjevanjem prati svete obrede i apsolutno je vokalna glazba bez pratnje instrumenata.

Opadanjem gregorijanskog korala nastaje i uvodi se višeglasno pjevanje. Usavršavanjem kontrapunkta razvija se klasična vokalna polifonija. U XVI i XVII stoljeću, na čelu s velikanima: Palestrinom, Lassusom, Vittorinom i dr. dolazi do kulminacije. Ona je — polifonija — u svojoj biti vokalna, tj. bez pratnje. Ali ipak već u prvoj polovici XVI stoljeća tu i tamo pojavljuju se glazbala. U misi »O praeclara« od Henrika Isaaka († 1517) nalazimo motive i progresije instrumentalnog karaktera, što je bilo nemoguće izvesti glasovima. U peteroglasnoj »Missa paschalis« istog autora ima instrumentalnih fragmenata, pravih interludija, izvezenih motivima gregorijanskog melosa, koji se mogu jedino na orguljama odsvirati. Nedjeljna misa Ludviga Senfla (umro prije

1556) zanimljiv je primjer pratnje gregorijanskog korala. Gregorijanski napjev nalazi se u gornjoj dionici, a ostali ga glasovi prate instrumentalnim motivicima. Prema kraju posljednjega Kyrie u najnižoj dionici pojavljuje se pravi »basso ostinato« ... O. Vecchi († 1605), F. Anerio († 1614), Vittoria († 1611) i mnogi drugi pisali su i izdavali mise, mōtete... za zbor uz pratnju orgulja. Pripovijeda M. Trojano, napuljski glazbenik, pjevač u zboru O. Lassusa, kako su oni u Münchenu pjevali mise uz pratnju instrumenata. To su vremena kad je klasična polifonija bila u najvećem cvatu! — I naša dva crkvena glazbenika iz tog razdoblja, kojih se skladbe po umjetničkoj vrijednosti mogu takmičiti s djelima svojih velikih suvremenika, pisali su za zbor uz pratnju instrumenata: Vinko Jelić i Ivan Lukačić. Njihove su kompozicije dugo vremena bile zatrpane pod prašinom arhiva i biblioteka, a uz njih će se naći još vrednijih djela i znamenitih imena.

Dva su glavna razloga da se uvodila instrumentalna glazba u liturgijske obrede: 1) nadošlo je doba kad se sv. misa često održavala »pod vedrim nebom« zbog prisustvovanja velikog mnoštva vjernika. Za te prigode bio je potreban veći zbor koji su pojačavali gudači, trubači i prenosne orgulje (portativ); 2) na izvanrednim liturgijskim svečanostima u prostranim rimskim i drugim velikim bazilikama po Evropi trebalo je da zbor dobije na zvučnosti uz podršku instrumenata i orgulja. Jedan primjer: na Duhovski ponedjeljak — to je bila najveća svečanost godine — u crkvi Svetog Duha (Spirito Santo) često je obavljao službu Božju sam sveti otac. Čitamo u zapisniku: »Neka dirigent zbora pozove sve najbolje pjevače da može pjevati u četiri glasa uz pratnju instrumenata (orkestar) i neka se potroši više ili manje od 40 skuda, prema vrijednosti pjevača, za pjevanu misu i vespere (večernja)«.

Orgulje se usavršavaju u tehničkom i umjetničkom smjeru. Na njima se već mogu izvoditi i djela polifonog karaktera: manuali i pedal međusobno su neovisni, a registri su samostalni. Nastaju djela neumrle umjetničke vrijednosti za koncerte i liturgijsku upotrebu. Ne samo što prate liturgijsko pjevanje nego slobodnim varijacijama i interludijima, komponiranima u stilu moteta na teme liturgijskih napjeva, povezuju pojedine dijelove pjevanja svete mise i oficija. Veliki majstori orgulja: Frescobaldi, Cabezón, Sweelinck, Couperin, D'Aquin i ostali stvorili su nove forme kompozicija za orgulje, novi način sviranja i usavršili tehniku. Nijemci: Buxtehude, Froberger, Pachelbel i dr. utrljali su put najvećem orguljašu svih vremena i svih naroda, J. S. Bachu, koji je čitavu orguljašku glazbu sintetizirao i uzdigao do njezina vrhunca. Iza njega slijede nove generacije velikih umjetnika na orguljama.

Zanemarivanjem gregorijanskog korala, dekadencijom klasične vokalne polifonije, uvođenjem instrumenata u crkvenu glazbu te pojavom elemenata novih glazbenih izražaja došlo je do opadanja svete liturgijske crkvene glazbe. Pjevački zbor, koji se nalazio u prezbiteriju ispred glavnog oltara, pomalo se udaljuje iz centra, dok se napokon nije ustalio nad ulaznim vratima, najudaljenijem mjestu od žrtvenika, gdje se prinosi novozavjetna nekrvna žrtva. Humanističke tendencije, slobodni duh u životu Crkve i individualni dramatski izražaj urodili su novim glazbenim oblicima u literaturi crkvene glazbe. Dobivamo dva

sasvim oprečna pojma, koji su se tokom vremena potpuno iskristalizirali: liturgijska glazba i duhovna glazba.

Liturgijska glazba pjevanjem liturgijskog teksta, sadržajem, oblikom i sviranjem prati bogoštovne čine katoličke Crkve. Preko liturgijskih tekstova potiče na aktivno sudjelovanje vjernika kod svetih čina, na pobožnost i na vjerski život. Ona je integralni dio svečanog bogoslužja i Bogu ugodna molitva.

Duhovna glazba obuhvaća skladbe nadahnute individualnom slobodnom vjerskom tematikom. One redovito imaju liturgijski tekst, iako to uvijek ne mora biti. Duhovna glazba se udaljila od svoga prvotnog cilja i namjene da prati liturgijske obrede, pa se po svome obliku približila granama koncertne glazbe. Veliki majstori ovoga razdoblja crkvene glazbe: Cl. Monteverdi, C. Frescobaldi, A. Corelli i dr. pripremili su put J. S. Bachu, koji je duhovnu glazbu doveo do njezina savršenstva.

S ovom vrstom crkvene vokalno-instrumentalne muzike dobivamo novi oblik duhovne glazbe: oratorij. To je velika vokalno instrumentalna skladba, redovito duhovnog sadržaja, pisana za soliste, zbor i orkestar. Prvi mu je začetnik sv. Filip Neri sa svojim oratorijancima. Oratorij je nastao pod utjecajem nekadašnjih prikazanja (misterija) i pasija te se tokom stoljeća razvio do najvećih glazbeno-umjetničkih dostignuća. Podsjetimo se velikih imena skladatelja ove vrste duhovne glazbene umjetnosti: Carissimi, Scarlatti, Cimarosa, Händel, Bach, Liszt, Rossini, Perosi, Refice, C. Franck, Honegger, Stravinski, Sostakovič, Širola i drugi.

Veliki majstori duhovne vokalno-instrumentalne glazbe koji su posezali za liturgijskim tekstovima: J. S. Bach, L. van Beethoven, Janáček (Misa); Pergolesi, Rossini (Stabat Mater); A. Bruckner, A. Dvořák (Te Deum) i dr. stvorili su velebna remek-djela glazbene umjetnosti. Ona se stalno nalaze na repertoaru koncertnih dvorana i crkava širom kulturnih centara Evrope, Amerike, Japana i drugdje. Ta su djela izvorno pisana za izvanredne svečane prigode: ustoličenje novih biskupa, nadbiskupa, kardinala; za godišnjice smrti velikana ljudskoga društva (Mozart i Verdi: Requiem). Ta su djela tim zgodama i izvođena u crkvama, uz sudjelovanje glasovitih pjevača solista, velikih zborova i orkestara. Po svome opsegu, stilu i značaju prikladnija su koncertnim salama nego hramu Božjem, gdje se ponizno moli i s Gospodinom Bogom usrdno razgovara.

U drugoj polovici prošloga stoljeća, kao reakcija na ovaj koncertno-svjetovni duh u crkvenoj glazbi, dolazi »cecilijanski pokret«. Cilj pokreta jest pročistiti crkvenu glazbu i postaviti je na njezino pravo mjesto: »revertimini ad fontes«. Ona mora opet postati ponizna molitva skupa vjernika kod svećanih crkvenih obreda.

Crkva u ovo doba počinje budnijim okom pratiti pjevanje kod velikih liturgijskih čina. Oživjeli su principi Tridentskoga sabora o crkvenoj glazbi: pjevanje ne smije profanirati hrama Božjega, ono mora biti sveto, umjetničko i univerzalno (katoličko). Kao primjer protiv zloupotreba vokalno-instrumentalne glazbe u »kući molitve« donosimo iz-

vatke iz pisma kardinala vikara Konstantina Patrizija za Rim od 16. kolovoza 1842. godine: »Glazba u crkvama, koja je pripuštena samo da potpomaže pobožnost vjernika, ne služi za drugo nego da rastresa njihove pameti i profanira hram Božji; štoviše, umjesto da u njima sačuva onu ozbiljnost koja je vlastita veličanstvu Gospodnjem, kojega moramo slaviti, ona se, bilo po urnebesu glazbala ('per il fragore d'istrumenti') koja se dosada nisu nikada upotrebljavala bilo po svjetovnom pjevanju, svodi na sablažnjive kazališne izvedbe ('a scandalose produzioni teatrali')«. Kardinal vikar izdaje stroge naredbe o pjevanju u crkvama: »1. U crkvama se dopušta samo glazba takozvana pjevanje 'a cappella' (bez pratnje glazbala). Ako se hoće izvoditi instrumentalna glazba, treba imati dozvolu od Nas ili od našega gospodina zamjenika ('dal Nostro Monsignor Vicegerente'); i u slučaju da se koji put — ali rijetko — dobije dozvola, ona se može dati samo uz podrazumijevane uvjete: da se nikada ne upotrebljavaju ni bubnjevi, ni timpani, ni harfe, ni ostala glazbala, neuobičajena ili previše bučna«. — »3. Za vrijeme pjevanih misa, blagoslova s Presvetim sakramentom i ostalih božanskih činomolja, neka orguljaši ne izvode skladbe kazališnog karaktera ili one koje rastresaju, nego — naprotiv — one koje pomažu sabranosti i pobožnosti.«

Sinode svih crkvenih pokrajina Evrope i Amerike slažu se u tome da su orgulje crkveni instrumenat, koji ozbiljnošću svoga tona (zvuka) uzveličava kršćansko bogoštovlje i podiže pameti vjernika prema nebesima. Zato i naređuju kao što imaju orgulje tako da i sva ostala glazbala koja se upotrebljavaju u crkvi za vrijeme liturgijskih čina moraju imati: »sonus simplex, gravis, pius et ab omni profana melodia alienus, utpote aptior ad pius in Deum affectus excitandos. Instrumenta, quin opprimant et extinguant, regant et corroborent cantum efficiantque prorsus, ut sacrorum carminum sensus facilius percepto, facilius etiam audientium mentes et abstrahantur a terrenis et ad coelestia rapiantur«.

PAPE SVETI PIJO X I PIJO XII O INSTRUMENTALNOJ GLAZBI KOD LITURGIJSKIH ČINA

Ispravne ideje cecilijanskog pokreta o svetoj liturgijskoj glazbi, o aktivnom sudjelovanju vjernika kod svete mise — sve se više pravilno tumače i provode u djelo. U hram Božji pomalo prodire prava, sveta, umjetnička i liturgijska glazba. U prvoj polovici XX stoljeća ostvaruje se ono što je dobro zamišljeno i propagirano u drugoj polovici XIX stoljeća. Pioniri toga velikog zahvata jesu: sveti Pijo X, Pijo XII i II vatikanski sabor.

Sveti Pijo X još prije nego je postao papom nastojao je svim silama da crkveno pjevanje bude onakvo kako zahtijevaju sveti liturgijski čini. Kao mletački kardinal-patrijarha izdao je upute i naredbe kako se mora pjevati i svirati u njegovoj nadbiskupiji. Ovdje ćemo donijeti samo ono što on kaže o orguljama i instrumentalnoj glazbi u pastoralnom pismu od 1. svibnja 1895. godine.

»5. Iako je prava crkvena glazba čisto vokalna, ipak je dozvoljena pratnja orgulja. A sa specijalnom dozvolom Ordinarija, prema propisu

Caeremoniale episcoporum, dozvoljen je i orkestar, ali samo gudački orkestar. Isključuju se uvijek bučni i odviše prosti instrumenti, kao što su bubnjevi, činele, trublje, zvončići, instrumenti koji oponašaju ptičji pjev i slično.«

»6. Budući da pjevanje ima uvijek prvu ulogu, orgulje i orkestar smiju ga jednostavno pratiti, nikada gušiti. U preludijima, interludijima i finalima kao orgulje tako i orkestar moraju imati sva ona svojstva što ih ima prava sveta glazba, a koja smo malo prije nabrojili (svetost, umjetnost i univerzalnost).«

»7. U crkvi je zabranjeno upotrebljavati klavir i limenu glazbu. Ona se može dozvoliti samo u izvanjskim ophodima, ako se pravovremeno zamoli dozvola od patrijarhe. On je može dozvoliti, ali vazda uz uvjet da se ne sviraju svjetovni komadi.«

Sveti patrijarha nastavlja pismo svojim svećenicima i završava opomenom neka pjevanje u crkvama bude onako kako ga Crkva preporučuje i kako dolikuje veličanstvu hrama Božjega. »Pazimo da ne bi na sebe izazvali srdžbu Božju nedolichnim pjevanjem, kojom su bili udareni Aronovi sinovi Nadab i Ahiju kad su se poslužili nesvetim ognjem za žrtve: i proguta ih nebeski oganj 'egressus ignis a Domino devoravit eos, et mortui sunt coram Domino' (Levit 10, 2). A tu bismo kaznu mogli izazvati i zbog sablazni koju zbog takvih profanih komada trpe ne samo dobri, rastreseni u svojoj pobožnosti, nego i inovjerci i raskolnici, koje sam toliko puta čuo kako se tuže na takve profanacije, zbog kojih in nobis patitur oprobrium Christus, in nobis christiana lex maledictum. 'O kako su mili, Gospodine, Tvoji šatori! Duša moja čezne i gine za predvorjem Gospodnjim'. 'Quam dilecta tabernacula tua, Domine viritutum! Concupiscit et deficit anima mea atria Domini' (Ps 83, 1).«

Sjeme je palo na plodno tlo i donijelo svoj plod. U svetoj liturgijskoj glazbi nastaje preokret na dobro. Hram Božji postaje mjesto ugodne i Bogu drage molitve. »Kuće Božje« postaju sveta mjesta, a ne koncertne sale.

Od početka XX stoljeća do danas izišlo je mnogo odredaba i uputa o svetoj glazbi: od biskupskih konferencija, međunarodnih i nacionalnih kongresa, sv. kongregacija... Tri dokumenta, što ih možemo nazvati zakonicima-kodeksima crkvene glazbe, zauzimaju posebno mjesto: 1) motu proprio svetoga Pija X »Tra le sollecitudini« od 22. studenoga 1903. godine, 2) enciklika Pija XII »Musicae sacrae disciplina« od 25. prosinca 1955. godine i 3) konstitucija II vatikanskog sabora »Uredba o svetom bogoslužju« od 4. prosinca 1963. godine.

Motu proprio »Tra le sollecitudini« svetoga Pija X ima devet poglavlja. VI poglavlje nosi naslov »Orgulje i glazbala« (Organo ed instrumenti). Br. 15 počinje riječima: »Sebbene la musica propria della Chiesa sia la musica puramente vocale, nondimeno è permessa eziandio la musica con accompagnamento d'organo«. Sveti otac i službeno pripušta orgulje u svete čine. Zato Crkva budnim okom prati razvoj i upotrebu ovog instrumenta veličanstvena i uzvišena glasa. Graditelji orgulja i umjetnici koji na njima sviraju moraju poštovati sveto mjesto, hram

Božji u kojem se nalaze i svetost svetih čina kojima prisustvuju.

U istom broju, 15, nastavlja se: »In qualche caso particolari, nei debiti termini e con i convenienti riguardi, potranno anche ammettersi altri strumenti, ma non mai senza licenza speciale dell'Ordinario, giusta la prescrizione del Caeremoniale Episcoporum«. Osim orgulja pripuštaju se i druga glazbala, ali uz uvjete koji se traže za svaku svetu glazbu. Orkestralni su instrumenti po svojoj naravi služili za svjetovne svrhe. Malo pomalo su se počeli upotrebljavati i u liturgijskoj glazbi, zato Crkva traži da njihovo sviranje bude i sveto i umjetničko.

Br. 19 glasi: »È proibito in chiesa l'uso del pianoforte, come pure quello degli strumenti fragorosi o legeri, quali il tamburo, la gran cassa, i piatti, i campanelli e simili«. Osim gudačkih instrumenata u crkvi se mogu upotrebljavati: flaute, klarineti, fagoti, trombe, oboe. Sveti otac u svom motu proprio uzakonjuje za cijelu Crkvu ono što je u pastoralnom pismu od 1. svibnja 1895. kao kardinal-patrijarha propisao za svoju mletačku nadbiskupiju. Postavio je čista načela kojih se moramo pridržavati kod liturgijske glazbe.

Pijo XII, u enciklici »Musicae sacrae disciplina«, donosi uzvišena doktrinalna i disciplinarna načela o svetoj glazbi kod liturgijskih čina. Sveti otac Pijo XII zahtijeva da glazba koja se upotrebljava na liturgijskom i pastoralnom polju mora biti i na umjetničkoj visini. Riješio je mnoga pitanja o kojima se osobito nekoliko posljednjih desetaka godina mnogo raspravljalo: »Htjeli smo također udovoljiti želji što su je mnogi od vas, časno braćo, mudro očitovali i osvrnuti se na zaključke što su ih izvrsni učitelji ove lijepe umjetnosti i glasoviti muzikolozi izrazili na svojim kongresima, kao i na sve ono što je prikladno iznijelo pastoralno iskustvo i sve bolje proučavanje ove umjetnosti i nauke« (MSD, br. 1). Kongresi što ih sveti otac spominje održavani su u Rimu 1950. i 1955. te u Beču 1955. o crkvenoj, a osobito orguljaškoj i instrumentalnoj glazbi.

Sveti Pijo X iz prevelike opreznosti u MP orgulje pripušta: »È permessa anche la musica con accompagnamento d'organo...« (VI, 15). Pijo XI u apostolskoj konstituciji »Divinus cultus« mnogo je određeniji i blaži: »Est quidem Ecclesiae proprium musicum instrumentum a maioribus traditum, organum, ut aiunt; quod, ob miram quandam granditatem maiestatemque, dignum habitum est ut cum liturgicis ritibus coniungeretur, sive cantum comitando, sive, silente choro, ad praescripta, harmonias suavissimas eliciendo« (VIII). Pijo XII u enciklici MSD na neki je način orgulje posvetio i potpuno ih uveo u liturgiju: »Orgulje s pravom stoje na prvom mjestu među glazbalima koja su dopuštena u crkvama, jer se izvrsno prilagođuju svetom pjevanju i svetim obredima. One sjajno uzdižu crkvene ceremonije i daju im posebnu veličanstvenost. One snagom i blagošću svojih zvukova diraju duše vjernika. One ulijevaju u duše kao neku nebesku radost i snažno uzdižu ljude prema Bogu i nebeskim stvarima« (28). Po prvi put u povijesti crkvene glazbe imamo orgulje odnosno orguljašku literaturu ubrojene među vrste svete glazbe, uz bok gregorijanskome koralu i vokalnoj polifoniji. »Gregorijanski koral počevši od VIII ili IX stoljeća nije sam uvećavao ljepotu bogoslužja, jer se u svetim zgradama upotrebljavao uz pratnju

glazbala nazvanoga 'orgulje' «(4). Orguljaši »neka dakle visoko cijene ovu službu, po kojoj nisu samo umjetnici i učitelji umjetnosti nego i službenici Gospodina našega Isusa Krista i suradnici u apostolatu« (17).

Pija XII i orkestar. MSD prenosi riječi iz MP svetoga Pija X: »[Crkva]... je uvijek poticala i pomagala napredak umjetnosti, primajući na korist vjere sve što je tijekom stoljeća ljudski duh stvorio dobro i lijepo, poštivajući dakako liturgijske zakone« (28; Acta Pii X, p. 80). Na nacionalnom kongresu crkvene glazbe u Rimu ovaj je problem postavljen i rješavan prema direktivama MP svetoga Pija X i MSD Pija XII. Pija XII u MSD riješio je to i formulirao riječima: »Ima osim orgulja i drugih glazbala koja uspješno mogu pomoći postignuću uzvišenog cilja svete glazbe... Na prvom mjestu dolaze glazbala s gudalom, jer ona, bilo sama bilo uz druga glazbala ili uz orgulje, na neizreciv drugi način izražavaju žalost ili radost duše« (29). »Viole i druga glazbala« ovdje označuju ono što mi danas nazivamo orkestrom. Ali sva ta glazbala moraju sačuvati liturgijski karakter.

Sveti otac upozorava crkvene glazbenike: »Ako sredstva i sposobnosti nisu na visini takvih djela, onda i ne treba spominjati da je bolje odustati od ovakvih pokušaja negoli da se ponizi dostojanstvo bogoslužja i svetih sastanaka vjernika« (29). Od umjetnika zahtijeva da znaju svoj posao i da sviraju za vrijeme službe Božje »bonae voluntatis ad maiorem Dei gloriam et aedificationem fidelium«.

KONSTITUCIJA II VATIKANSKOG SABORA »UREDBA O SVETOM BOGOSLUŽJU«

Konstitucija II vatikanskog sabora izglasana je 4. prosinca 1963, točno četiri stotine godina nakon završetka Tridentskoga koncila (4. prosinca 1563), i potvrđena od sv. oca pape Pavla VI. Sadrži uvod i sedam glava s dodatkom. U VI glavi raspravlja se o svetoj glazbi.

Konstitucija obuhvaća samo opća načela i upute, na temelju kojih će zasebni odbori Svete Stolice izraditi potanje propise i tumačenja. Biskupske konferencije pojedinih zemalja primjenjivat će ta tumačenja i propise na područjima svojih biskupija uzimajući u obzir dosadašnje stanje, mogućnosti i posebne prilike svojih vjernika.

Glava VI, br. 120: »Neka se orgulje sa sviralama veoma cijene u latinskoj Crkvi kao tradicionalno glazbalo, jer im je zvuk sposoban da divno uzveliča crkvene obrede i silno uzdigne duše k Bogu i vrhunaravnome«. Pokojni maestro R. Casimiri, svećenik, muzikolog, skladatelj i dirigent, divno je opisao ovaj velebni instrument: »Orgulje, kraljica instrumenata, najozbiljnije su, najplemenitije, najveličanstvenije, najveće. Njihova glazba nije — kako se, na žalost, često drži — glazba koncertnih sala ili café-chantanta; njihov glas je glas molitve, blag, miran, vedar; njihov zvuk nije divlje surovo urlikanje ratnika, nego pobožni vapaj onoga koji vjeruje i koji se nada« (Cantantibus organis, str. 43).

Konstitucija ne upotrebljava kao do sada samo izraz-naziv »orgulje«, nego »organum tubulatum«, tj. »orgulje sa sviralama«. To je nešto sasvim novo u zakonodavstvu crkvene glazbe! Između dva svjetska rata, a osobito poslije drugoga svjetskoga rata, po crkvama su se počele uvo-

ditu takozvane elektrofonse orgulje. Najprije su se pojavile u Americi (SAD) 1931. godine (Hammond orgulje). Zatim su se proširile po raznim državama Evrope: po Francuskoj, Njemačkoj, Italiji, Španjolskoj i dr., pa i kod nas. Elektrofonse orgulje oponašaju zvuk pravih orgulja sa sviralama. Glas proizvode ne pomoću svirala, nego pomoću elektromehaničkih naprava. Zvučnošću zaostaju za pravim orguljama, a boja tona ne bi u potpunosti odgovarala liturgijskoj službi: — 1) registri su im glasovno siromašni i ne mogu se izjednačiti s realnom zvučnošću registara sa sviralama; — 2) nestalna im je boja tona, i jedino ton proizveden sviralom ima stalni plemeniti zvuk srodan ljudskome glasu; — 3) nema mikstura, ripiena itd, ni pravih vlastitih basa; — 4) boja tona više odgovara lakoj nego ozbiljnoj glazbi.

Prednosti elektrofonskih orgulja: — 1) mnogo su manje obujmoin (nemaju svirala!), pa se lakše mogu smjestiti u tijesne korove. (Kako su divan arhitektonski ukras naših crkava orgulje sa sviralima!) — 2) cijene su mnogo umjerenije (tome ne bismo smjeli nasjedati!).

Crkva je iz početka nekako blažim okom gledala na ovo glazbalo koje nastoji oponašati orgulje. Nadali smo se da će se elektrofonse orgulje iščahuriti u prave orgulje. Ali do toga još nije došlo. Uputa SZO od 1958. godine u t. 64. kaže: »A one naziviorgulje što ih imenuju elektrofonskima mogu se privremeno podnositi u liturgijskim činima, dotle dok se ne smognu sredstva za nabavku makar i malih orgulja sa sviralama«. Zato konstitucija II vatikanskog sabora u glavi VI, br. 120 i naglašava: »Nek se orgulje sa sviralama (organum tubulatum) veoma cijene u latinskoj Crkvi kao tradicionalno glazbalo, jer im je zvuk sposoban da divno uzveliča crkvene obrede i da silno uzdigne duše k Bogu i vrhunaravnome«.

Prema duhu konstitucije kršćanski kult u liturgiji više naglašava i zahtijeva upotrebu pjevanja nego instrumente. Orgulje i ostala glazbala prepuštaju se ukoliko pomažu pjevanju i bolje izražavaju značaj svetih obreda. Kod upotrebe orgulja i instrumenata zahtijeva ono isto što smo već vidjeli u propisima prije II vatikanskog sabora. P. A. Bugnini, tajnik Savjeta za provedbu liturgijske reforme, tumačeći br. 120 sabsorske konstitucije, kaže da vokalna i instrumentalna glazba ko a želi prijeći prag hrama mora: 1) biti shodna za svetu službu (adatta o adattabile all'uso sacro); 2) biti prikladna za dostojanstvo svetoga hrama (risultare conveniente alla dignità del tempio); 3) stvarno pomagati duhovnoj izgradnji vjernika (favorire l'edificazione dei fedeli). (L'Osservatore Romano od 5. siječnja 1967, str. 4)

JAZZ U CRKVI

»Crkva nijedan stil u umjetnosti nije prisvojila kao svoj vlastiti (Ecclesia nullum artis stilum veluti proprium habuit), nego je dopuštala umjetničke oblike svakog vremenskoga razdoblja, prema naravi i uvjetima naroda, kao i prema potrebama različitih obreda, nastojeći da tokom stoljeća brižljivo čuva umjetničko blago. Stoga neka i umjetnost našeg vremena i svih naroda i krajeva ima slobodu djelovanja u Crkvi,

samo ako dužnim poštovanjem i doličnom čašću služi bogoštovninu zgradama i svetim obredima. Tako će i ta umjetnost moći pridružiti svoj glas onom divnom slavospjevu što su ga najveći umjetnici spjevali katoličkoj vjeri kroz prošla stoljeća» (SK, 123).

Koncilaska konstitucija uvodi u crkvenu »kolekciju umjetnosti« današnju, suvremenu umjetnost, kao i umjetnost raznih naroda i obreda. Crkva i ovim naglašava i čuva jednu od svojih bitnih osebina — »katoličku«. »Crkva prihvaća sve oblike prave umjetnosti, ako imaju sve potrebne osebine, i pripušta ih u službu Božju« (SK, 112).

Crkva širom otvara vrata svakom napretku, tehničkom i umjetničkom, svim vrstama crkvene glazbe. Treba se prilagoditi novim strujanjima i novim formama, ali u isto vrijeme moramo biti duboko uvjereni u svetost liturgije. Posvećenje vjernika pomoću svete glazbe mora biti »suprema lex«. Umjetnost, ljepota estetske misli moraju biti podvrgnute ovom glavnom cilju. Sv. otac papa Pavao VI kaže: »Mi se nadamo novoj suradnji između ovih dviju uzvišenih riječi ljudskoga duha: molitve i umjetnosti«.

Crkva ima potpuno povjerenje u umjetnost našeg vremena, kao i u umjetnost budućnosti. Ona živi s ljudima u ono vrijeme kad i oni žive. U prošlim stoljećima crkva je uvijek gajila i pripuštala sve umjetnosti i živjela s ljudima onoga vremena, zato je i bila suvremena.

Prigovor da današnja crkvena umjetnost ne vrijedi, nije ispravan. Ljudi se izražavaju svojim jezikom i načinom okoline u kojoj žive. Današnja umjetnost odraz je duše i mentaliteta današnjega čovjeka. U svako doba i u svim umjetnostima ista je konsekvencija: prava umjetnost ostaje kao duhovna baština čovječanstva, kao svjedok vremena i kulture. Svaki pravac u umjetnosti bio je u svom početku moderan, suvremen jer je nastao kao plod ljudskoga duha (»Thesaurus« o kojem govori SK). Kriva »umjetnost« ne može se oduprijeti zubu vremena niti ga preživjeti, i zato ne ostaje kao »thesaurus« ni čovječanstva ni Crkve, pa brzo nestaje, propada. Crkva je majka svih pravih i lijepih stilova u umjetnosti, i zato i imamo remek-djelo u crkvenoj umjetnosti uopće a u glazbi posebno: klasičnoj, renesansnoj, baroknoj, romantičnoj, modernoj, suvremenoj. Crkva živi s današnjim ljudima i ne želi se udaljiti od njih ni od njihova duhovnoga i umjetničkog mentaliteta. Čovjeku želi govoriti njegovim današnjim jezikom. Što bismo rekli inženjerima arhitektima i građevinarima koji bi i danas gradili mostove preko rijeka i morskih tjesnaca od drvene konstrukcije a ne bi posegli za armiranim betonom i drugim modernim sredstvima? — Sv. otac papa Pavao VI u svom govoru umjetnicima istakao je želju Crkve da današnji umjetnici doprinesu svoj obol, svoju suradnju u stvaranju nove svete glazbe. Crkva je za sva vremena, zato ona prihvaća sve vrste umjetnosti, samo ako one imaju u sebi karakteristike koje su bitne za svete obrede. Crkva je: katolička, univerzalna, za sva vremena i za sve ljude.

Misli i osjećaji sv. oca prema modernoj glazbi i suvremenoj umjetnosti dobro su nam poznati (njegova privatna kapela urešena je u suvremenom stilu). Glazba je, ističe sv. otac, »najnematerijalniji i najtajanstveniji izražaj umjetnosti (la più immateriale e arcana espressione dell' arte) ... koji govori današnjem čovjeku«. Obrćući se đaci-

ma i profesorima milanskog konzervatorija kaže: »Ali od vaše umjetničke vještine i Crkva očekuje nešto veliko, lijepo, ljudsko, iskreno, zanosno, i to zato što nove potrebe uvedene u kult nedavnom liturgijskom reformom zahtijevaju doprinos osoban, snažan, vješt od glazbenika našega vremena: da ostane svjedočanstvo umjetnosti i vjere, ne manje dostojno od onog prijašnjega (del passato), — i zato što je danas potrebna više nego ikada uska i djelotvorna suradnja između crkvenih ljudi i ljudi od umjetnosti za međusobno bogaćenje, što će nas uzajamno radovati...« (L' Osservatore Romano, 31. ožujka 1965).

Svaka etička skupina, svaka kultura mora dobiti mogućnost da dođe do izražaja u umjetnosti i kultu. Temeljne reforme svake glazbe zasnivaju se na stalnoj kulturi, tako se i sveta glazba mora zasnivati na narodnoj i modernoj glazbi (SK, 112, 118, 119).

Povijest religija i glazbena etnologija donose nam bezbroj svjedočanstva o instrumentalnoj svetoj glazbi. Ritualna glazba primitivnih naroda gotovo je isključivo instrumentalna; njoj su se pridružili ples i sveti obredi. Imamo mnogo svjedočanstava instrumentalne glazbe i u Starom zavjetu. Horacije kaže: »Musica amica templi« (Od. lib. III, 36). Umjetnik na instrumentu ima zadatak posrednika i proroka između Boga i zbora vjernika. Glazbalo samo po sebi, po svojoj naravi niti je sveto ni profano. Svetost ili profanost poprima prema tome za što se redovito upotrebljava. Orgulje i sva glazbala u prvim stoljećima kršćanstva podsjećala su na poganski kult, orgijanja i senzualnost, što je diametralno protivno kršćanskom shvaćanju unutarnje sabranosti i spiritualnosti molitve kod svetih obreda.

Glazba: džez (jazz), bit (beat), je-je (yè-yè) import su u Evropu. U svom originalu i svom ambijentu: kod crnačkih naroda — valjda su najbolji način molitve i poklona Bogu. Poznajemo »pobožne crnačke pjesme«, koje su u isto vrijeme uzvišene i ponizne molitve, te kod slušalaca pobuđuju pobožne osjećaje. Crnci imaju živ i dubok osjećaj poštovanja svetih stvari! Zato SK i kaže u br. 119: »Kako se u nekim, osobito misijskim krajevima nalaze narodi koji imaju svoju vlastitu glazbenu baštinu s velikim značenjem za njihov vjerski i društveni život, neka se i prema toj glazbi ima dužno poštovanje i neka joj se daje odgovarajuće mjesto, bilo u oblikovanju njihova vjerskog osjećaja, bilo u bogoslužju prilagođenom po njihovu duhu, u smislu čl. 39. i 40«.

Ali krivi (falso) i k nama »uvezeni jazz, beat, je-je, što ih slušamo po našim koncertnim dvoranama, zabavnim salama, lokalima, nema ništa zajedničkog s molitvom, pobožnošću, liturgijom. Zato sv. otac upozorava biskupe da se ne bi uvelo u novu liturgiju »ništa što nije dostojno božanskoga kulta, ništa što je očito profano i što nije u stanju (innetto) da izrazi nutarnji duhovni život i svetost molitve, isto tako ništa posebno i neobično (singolare ed insolito)... što ometa vjernike u njihovoj razložnoj i zakonitoj tradicionalnoj religioznosti« (13. X 1966).

Teoretski i pravno nijedna vrsta glazbe nije isključena iz službe Božje ako odgovara svetosti mjesta i čina, i ako je sposobna da se tako čvrsto ujedini s liturgijom da zaista postane sveta. Skladatelji koji su pravi umjetnici i praktični kršćani s vremenom će i od ove suvremene glazbe napraviti djela prave i istinite, svete liturgijske glazbe.

Na žalost naša jazz, beat, je-je — glazba ima od svete glazbe jedino liturgijski tekst, a i njega iskrivljuju, izvrću, sakate da bi nekako skalupili melodiju prema duhu ritma i buci instrumenata. Ritam je bitni element glazbe isto kao i melodija, harmonija, boja. Ali ritam ove vrste glazbe nespojiv je s religioznošću i spiritualnošću kršćanskoga kulta, i nikako nije upotrebljiv za liturgijsku službu Božju. Od svetog liturgijskoga teksta zastupnici naše jazz, beat, je-je — glazbe napravili su profanaciju, skandal. Ne samo da je to uvreda Gospodinu Bogu nego je i javni napad na religioznost naroda. Nitko ne mora ići u crkvu, ali ipak moramo poštovati hram Božji, osjećaj pobožnog naroda i svete stvari. Mnogi pretjeruju i smatraju da je ova vrsta glazbe po svojoj naravi poganska, rođena u grijehu, skladna za bezbožno pakleno zavijanje. Pripustiti ovu vrstu glazbe u crkve bilo bi isto tako kao kad bismo uz oltar postavili tigrove i hijene s otvorenim žvalama, obučene u ministrantsku odoru!

Drugi, naprotiv, u jazz, beat, je-je — glazbi nalaze elemente visoke spiritualnosti, duboke religioznosti, istiniti izražaj vjerskog osjećaja današnjih ljudi. Radio-stanice čitavoga svijeta sate i sate, danju i noću prenose glazbu, slušaju je milijuni i milijuni osoba. Sviđa se mladima, a ni stari je ne preziru. Kad skupine »čupavaca« pjevaju i plešu uz ovu sinkopiranu glazbu na sveti tekst, entuzijazmu nema kraja, urnebes se podiže do nebesa, stolice lete u zrak. To graniči s visokim stupnjem bolesti, ludila! Da li nas ovo prenosi u mirnu i veličanstvenu dvoranu »Posljednje večere«, da li nas to potiče na poniznu molitvu punu pouzdanja i predanja Gospodinu? To je profanacija nekrvne novozavjetne žrtve svete mise i svetog liturgijskog teksta, to su bakanalije u modernom ritmu!

Pred nekoliko godina počelo je uvođenje jazz, beat, je-je — glazbe u crkve za liturgijsku upotrebu, osobito kod sv. misa kojima prisustvuje mladež. Ta se praksa najviše provodila u katoličkim državama zapadne Evrope: Francuskoj, Nizozemskoj, Njemačkoj, Austriji, Italiji. Rezultat toga pokušaja bio je negativan. Ova vrsta glazbe nespojiva je s religiozno-spiritualnim odgojem i s pojmom zapadnoevropske duhovne kulture. Ambijent, duh, narav i bit ove glazbe ne podiže pameti ni duše vjernika prema Bogu i duhovnim vrednotama, prema gore!

Biskupi su odlučno reagirali i zabranili jazz, beat i je-je — glazbu kod liturgijskih i pobožnih vježbi. Katolička štampa dala je široki publicitet ovoj pojavi i osudila je. Glazbeni intelektualci, prožeti živom i istinitom vjerom, pravilno su činjenici gledali u oči, proučili je, reagirali i osuditi krivo tumačenje koncilskih i postkoncilskih decizija o svetoj glazbi. Higin Anglès, predstojnik Visokoga papinskog instituta za crkvenu glazbu i počasni predsjednik međunarodnog udruženja svete glazbe »Musicae sacrae ministerium«, piše: »Čitajući i dobro proučavajući saborske odrede o instrumentalnoj glazbi, vidi se kako je Crkva, nastavljaajući u tome časnu tradiciju, razborita (prudente) i oprezna, pripuštajući u kult i druga glazbala (osim orgulja), i kako pazi da njihov zvuk, boja i upotreba uvijek budu sposobni stvoriti ambijent molitve i podići duše vjernika njihovom Stvoritelju«. »Najviše začuđuje, uza sve to što su odredbe jasne kao sunce, kako su neki mogli stvoriti toliki

žaljenja vrijedan metež na ovom polju prigodom posljednje instrukcije... Sve to začuđuje i u direktnom je kontrastu s čl. 63 same Instrukcije: 'U pripuštanju i upotrebi glazbala treba se obzirati na značaj i predaju pojedinih naroda. Ali glazbala koja su, po općem sudu i upotrebi, prikladna samo za svjetovnu glazbu treba svakako ukloniti iz svih liturgijskih čina i pobožnih vježbi'. A još je žalosnije i još više iznenađuje što ove novosti potječu i iz naših krugova« (Cappella Sistina, 14 (1967), 196).

SUMMARIUM

Initio quidem christianismi sola vox Dei laudes in ecclesiis decantabat. Temporis decursu, varias ob causas, instrumenta quoque musica voci in adiutorium, ritibus vero ad splendorem augendum a liturgia assumuntur. Cum tamen hic vel ibi talia instrumenta adiutorii ac medii limites transgredi coepissent, Ecclesiae auctoritas sapientes edidit normas quoad instrumentorum rectum usum. A Pio X organo tubulato dignus datur locus in ecclesiis. Sed et aliis instrumentis haud clauditur ianua, dummodo omnibus quae musicae sacrae conveniunt qualitibus talia instrumenta respondere valeant. Hodiernae arti musicae qua tali Ecclesia non adversatur, tamen musicae sic dicta »jazz« vel »beat« vel »ye-ye« juste ingressus in templa sacra prohibetur, cum non loci sacri sed profani, mundani, sanctificationi fidelium minime convenientis, notas prae se ferant.